

SZAKDOLGOZAT

NÉV: Szabó Péter
szak: Tanító

Kaposvár

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Kaposvári Campus
Tanító Szak

Szovjet befolyás a magyar pedagógiai gyakorlatban 1945-1990

Belső konzulens:	Dr. Belovári Anita adjunktus
Készítette:	Szabó Péter DGOYAB levelező
Intézet/Tanszék:	Nevelés Tudományi

Kaposvár
2023

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
1.1 A témaválasztás indoklása.....	3
1.2 A dolgozat felépítése	4
2. Oktatásügy a Horthy-korszakban, 1945-ig.....	5
3. Oktatás a szabadművelődés időszakában 1945-1948-ig	7
3.1. II. világháború utáni Iskolák.....	9
3.2. 1948-1949. Hatalomátvétel után.....	9
3.3. Nevelésügy a szocialista Magyarországon	12
3.3.1. Pedagógusok szerepe az oktatásban.....	13
3.3.2. Makarenko pedagógiai szemlélete	13
3.4. Rákosi korszak és az oktatás átalakítása.....	15
4. Az államosítás intézményrendszere	16
4.1. A szocialista neveléstudomány politikai kritériumai.....	17
4.2. Támadás az egyház ellen	17
4.3. Harc a hatalomért.....	18
5. Nagy Imre kormányának reformtörekvései.....	19
5.1. Az '56-os forradalom előestéje.....	20
5.2. A Kádár-korszak oktatásügye 1956-1989	21
6. Kultúrpolitika és közoktatásügy 1945-1989 között	22
7. Oktatáspolitika Magyarországon, változások a '80 években	23
7.1. Ilyen volt a '80-as években általános iskolába járni	23
7.2. Mozgalmi élet az iskolákban	24
7.3. Az úttörők 12 pontja	25
9. Összegzés	28
Melléklet: Interjú 1945-1990-ig a pedagógia szovjet hatásai a magyar pedagógiára	29
1-es számú interjú alannyal készített riport	29
2-es számú interjú alannyal készített riport	32
3-as számú interjú alannyal készített riport	34
Irodalomjegyzék.....	36

1. Bevezetés

1.1 A témaválasztás indoklása

Miért választottam ezt a témát?

Nos, egy kicsit én is részese voltam ennek a korszaknak. Bár jómagam nem pedagógusként, hanem csak tanulóként éltem meg. Ennyi idő elteltével úgy érzem, hogy szívesen foglalkozom ezzel a témával, mivel még mindig megosztják a társadalmat a rendszerváltás előtti időszak eseményei. Tudom, hogy nagyon sok tanulmány született a rendszerváltás óta. Szakdolgozatom segítségével szeretném egy kicsit újabb megvilágításban ismertetni azt az időszakot. Lehet, hogy azoknak nem sok újat fog mondani, akik ezt a korszakot megélték tanulóként vagy tanárként. Igazán azoknak szeretnék betekintést engedni tanulmányommal, akik az új generációhoz tartoznak. Az a bizonyos új generációs korosztály, akik egy része még abban a korszakban született, de az iskolát már a rendszerváltással együtt kezdte. Persze nem zárja ki, hogy más is nosztalgiázzon és ráismerjen egy-egy részre, amelyet megélt. Az a korosztályunk még érezhette a testi fenyítés erejét és az úttörők mozgalmát. Nem feltétlen ez lenne elsősorban a témám, viszont nem lehet kihagyni. Én inkább egy átfogó képet szeretnék mutatni arról az időszakról, amikor a szovjetek, a második világháború után szépen fokozatosan rányomták minden téren akaratukat az ország népére. Ez alól a pedagógia sem volt kivétel. Nem csak a tudás gyarapítását fertőzte meg, hanem a kommunista eszmeiséget is beépítették az oktatásba. Biztos még sokan emlékeznek és sokan nem, hogy az ötéves tervnek, hogyan kellett passzolnia a tanmenethez és a tanításhoz. Ennek a szocialista korszaknak egyes állomásaira egyes állomásaira szeretnék rámutatni főként a pedagógia alakulásának terén.

Mivel még elég sok pedagógus él abból a korosztályból, akik akkor tanultak és tanítottak, velük szeretnék interjút készíteni. Az interjúmban főként arra leszek kíváncsi, hogy pedagógusként milyen állomásokat éltek meg egy-egy tanterv változásakor. Hogy érezte a gyerekekkel való kapcsolatát? Használt-e testi fenyítést? Milyen változást érzékelt a rendszerváltáskor? Könnyen átállt-e az új tanmenetre? Iskolák felszereltsége taneszközökkel és tankönyvekkel beszerzése milyen módon történt? Érzékelt-e a párt befolyását, voltak-e következményei ennek?

1.2 A dolgozat felépítése

A dolgozat készítésekor a témához kapcsolódó szakirodalom segítségével gyűjtöttem információt a tárgyhoz kapcsolódóan a szovjet befolyásoltság a magyar pedagógiára 1945 és 1990 közötti időszakról. Mivel diákként magam is részese voltam ennek az időszaknak, szerettem volna pár észrevételt és megélt eseményt leírni, mint tanuló. Mivel egy olyan témát választottam melynek még vannak élő tanúi, interjút is készítettem velük. Csak olyanokat kerestem fel, akik tanítottak a rendszerváltás előtti időszakban. Sajnos már nem sokan élnek, ezért vannak olyan interjúalanyaim is, akik 1990 előtt és után is tanítottak.

2. Oktatásügy a Horthy-korszakban, 1945-ig.

Az oktatást mindig befolyásolta az éppen hatalmon lévő kormány és annak politikai identitása. A politikai változásokat mindig követték a hozzá igazított oktatási rendeletek. Horthy Miklós kormányzó ideje alatt több reformot is végrehajtottak a magyar oktatásban. Elsőként Klebelsberg Kunó hosszú időn át vihette véghez a változtatásokat. 1922-től 1931-ig volt a kultusztálca élén. Konzervatív kultúrpolitikát képviselt. Ideológiája szerint a nemzetet nem a kard, hanem a kultúra tarthatja egyben. 1926-tól népiskola programot hirdetett. Célként tűzte ki az analfabetizmus felszámolását. A gimnázium és a reáliskola közé beillesztette a reálgimnáziumot. Mindhárom iskolatípusban egységesítette az ideológiai jellegű tantárgyak oktatását (magyar irodalom és nyelv, földrajz, történelem). Klebelsberg deklarálta a keresztény értékrendet.

Hóman Bálint a korszakban a másik jelentős vallás- és közoktatásügyi miniszter (1933-1944) a parasztságot is a rendszer szolgálatába akarta állítani. Ez időre már nem a keresztény nemzeti értékrend, hanem a népi-nemzeti értékrend hatotta át az ország népét. Hóman bevezette az új egységes középiskolát (gimnáziumot). A nemzetismeretre épülő iskolákban nemzeti tantárgyakat tanítottak (történelem, magyar irodalom, földrajz, néprajz). A 4 osztályos népiskola mellett megvalósult a 6 és 8 osztályos iskolarendszer is. Klebelsberg oktatáspolitikájához képest visszalépés mutatkozott. Hiába végezték el a nyolcosztályos elemi iskolát, hisz polgári iskola nélkül szakmát sem tanulhatott a gyermek. Majd jött a 4+4+4-es rendszer. Négy elemi után négy polgári majd négy olyan középiskola, mely nem, adott olyan érettségit, mellyel tovább lehetett volna tanulni. A 4+8-as rendszer már lehetővé tette a továbbtanulást.¹

Klebelsberg Kunó és Hóman Bálint politikájának köszönhetően az oktatásügyre fordított összeg az állami költségvetés 10-12 %-ra emelkedett, míg korábbi időszakban csak 5-6 %-t tette ki az összes kiadásoknak. Klebelsberg és Hóman fontosnak tartotta a népiskola fejlesztését. 1926-os fejlesztéseknek köszönhetően 3500 új tantermet és 1750 tanítói lakást építését tervezték megvalósítani, melyek 1930-ig el is készültek. Még a gazdasági világválság is csak kis mértékben tudott beleszólni a fejlesztésekbe. Az iskolás gyermekek száma nőtt, míg az iskolakerülőké csökkent. Csökkent az analfabetizmus létszáma is.²

---

¹ Albert B. Gábor: A nevelés történeti és elméleti alapjai Kaposvári Egyetem (egyetemi jegyzet) 2011.p.75-80.

² Bálint Csanád, Font Márta, Kutas László, Kubinyi András, Pálfi Géza, Romsics Ignác: Magyarország története Akadémia Kiadó 2010. p.819-821.

Az 1940-es évek elejéig dinamikusan fejlődött a magyar neveléstudomány. Számtalan tanulmány és folyóirat szakkönyv foglalta magába a felmerülő pedagógia alapkérdéseit, elveit, értékeit, fogalmait, elméleti és gyakorlati problémáit és azokra a választ. Ezekben az írásokban nyíltan megjelenhettek a keresztény tanítási módszerek és értékek, és a népi írók, népi mozgalmak pedagógiai értékei.³

Emelkedett a 10 és 18 év közötti gyerekek iskolába járásai aránya. Az első világháború előtt 3%, míg ebben az időszakban már 10 százalékuk járt iskolába. A húszas években új tantervet vezettek be a népi a polgári és a középiskolában is. Nagyon fontosnak tartották a vallásos és nemzeti szellemű nevelést. Ugyancsak fontos volt a fiúk testedzése, még iskolán kívül is. Két szervezet gondoskodott az iskolán kívüli elfoglaltságról, a cserkész (Angliában alapították 1908-ban) és a levente mozgalom.⁴

---

³ Könyv és nevelés, Golnhofer Erzsébet, Szabolcs Éva, Pedagógia a tankönyvekben az ötvenes évek első felében, XVI. évfolyam 2014/4 In: Pedagógia folyóiratok honlapja. Letöltés dátuma: 2023.03.21. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/pedagogia-a-tankonyvekben-az-otvenes-evек-első-feleben>

⁴ Bálint Csanád, Font Márta, Kutas László, Kubinyi András, Pálfi Géza, Romsics Ignác: Magyarország története Akadémia Kiadó 2010. p.819-821.

3. Oktatás a szabadművelődés időszakában 1945-1948-ig

A háború végéhez közeledve a szövetséges nagyhatalmak vezetői (Sztálin, Churchill, és Roosevelt) megegyeztek a háború utáni érdekszférák kialakításáról. Hazánk felszabadítója a Szovjetunió lett. Hazánk kommunista szimpatizánsainak jó alkalom volt arra, hogy támogatást kérjenek a hatalom megszerzéséhez. Bőven akadt követője a szovjet eszmének, így vezetőket is hamar találtak a feladat végrehajtására. Az első választás még nem hozta meg a várt eredményt a magyar kommunisták számára, de a következő választáson már a kezükbe adta a hatalmat a nép. 1945 után az első választásokon a Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt nyerte meg a választásokat, melynek miniszterelnöke Tildy Zoltán lett. 1946.02.01.-től Magyarország államformája köztársaság lett. A kommunisták nem nyugodtak bele a választási vereségbe. Addig szervezkedtek, míg el nem érték azt, hogy új választásokat írjanak ki. 1947. augusztusában megtartott választásokon (csalások útján) a kommunisták kezébe került a hatalom. Fokozatosan, de elérték céljukat.⁵ A Szovjet mintát másoló magyar kommunisták bár előbb szerették volna elindítani az államosítást, de csak 1948-tól tudták végrehajtani erőszakos beavatkozással az egyházi iskolák államosítását.⁶

A háború nagy károkat okozott az oktatásban. Az iskolaépületek és felszereléseik megsemmisültek vagy megrongálódtak. Pedagógusok nagy számban tűntek el munkaszolgálatban és koncentrációs táborokban. Ezekkel a hátrányokkal kellett újrakezdeni az oktatást 1945 után. Az új vezetők megegyeztek, hogy az országban a keresztény középosztály monopóliumát meg kell szüntetni és esélyt kell adni különböző társadalmi háttérű fiataloknak. Az új kormány kötelezővé tette a 8 osztályos iskola elvégzését. A régi népiskolák a közoktatás új bázisiskolái lettek.

Nagy hangsúlyt fektettek a dolgozók iskolájára, melyekben rövidített tanulmányi idő mellett erősen szelektált ismeretanyag mellett képeztek kádereket. Lehetőség nyílt az általános iskola esti tagozatának elvégzésére is. 1949-re már több mint tízezer kezdték meg a tanulmányaikat. A háború alatt működő Györffy kollégium mintájára létrehozták a népi kollégiumot is. Ezek az intézmények az ország minden részéről összesereglett paraszt- és

---

⁵ Pappné Gellényi Judit, szerkesztő: Dr. Kojanitz László: Történelem tankönyv 7. osztály Oktatási Hivatal, NAT 2020. p.204-207

⁶ Könyv és nevelés, Golnhofer Erzsébet, Szabolcs Éva, Pedagógia a tankönyvekben az ötvenes évek első felében, XVI. évfolyam 2014/4 In: Pedagógia folyóiratok honlapja. Letöltés dátuma: 2023.03.21. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/pedagogia-a-tankonyvekben-az-otvenes-evек-elso-feleben>

munkásfiataloknak adtak otthont, hogy tanulmányaikat elvégezhessék. Megszüntették a latin kötelező oktatását, helyette bármely nyelv tanítható volt szabadon. De legtöbb intézményben nem tanítottak semmilyen idegen nyelvet, illetve csökkentették az óraszámot is. Az orosz nyelv elterjesztését tartották fontosnak, mely érdekében a tudományegyetem Orosz Intézetet hozott létre.⁷

1. kép: Iskolai tanévnyitó. Budapest, XIV. kerület, Hermina út 23. szám alatti általános iskola udvara – 1949⁸

---

⁷ Bálint Csanád, Font Márta, Kutas László, Kubinyi András, Pálfi Géza, Romsics Ignác: Magyarország története Akadémia Kiadó 2010. p.862-864

⁸ Origo, Ilyenek voltak az iskolai tanévnyitók a szocializmusban 2021.09.04 17:57 letöltés dátuma: 2023.04.13.
<https://www.origo.hu/gazdasag/20210625-iskolai-tanevnyitok-evtizedekkel-ezelott-retro.html>

3.1. II. világháború utáni Iskolák

A kommunista párt szerette volna hatalmát minél előbb bebiztosítani. Szovjet mintára bentlakásos felnőttiskolákat alapítottak 1945 után, ezek az iskolák egészen a rendszerváltásig megmaradtak. Ilyen iskolákban pártfunkcionárius személyiségeket neveltek, ezen személyeknek teljes mértékben lojálisnak elhivatottnak kellett lennie a párt felé. Eleinte ezekben az iskolákban is nagy volt a fejtelenség. Az előadásokat sok esetben nem képzett tanárok, hanem magas pártbeosztásban lévő személyek tartották, hallgatók nagyrésze ezekből az előadásokból nem sokat profitált. Ezek a pártemberek pedagógiai gyakorlat hiányában és folyton a hatalom megtartásáért küzdve nem igazán voltak alkalmasak a tudásuk átadására.

1945. után az egyenlőség jegyében nagyon sok vidéki diák szeretett volna tovább tanulni, erre lehetőség csak a városokban volt. Sajnos a távolságok és a közlekedés nem tette lehetővé, hogy minden nap bejárjanak, így erre is megoldást kellett keresni. Nem új keletű volt a bentlakásos iskola. Már a háború előtt is működtek, csak az nem volt mindegy kiknek tartották fenn. A kommunista vezetés is egymás után nyitotta meg az ilyen típusú intézményeket. Szintén az egyenlőség jegyében hajtották végre. A dolgozó osztály gyermekeinek is megjárta ez a lehetőség a továbbtanulás terén. Ezzel a gesztussal a kommunista párt ugyancsak a párttársak létszámát akarta gyarapítani. Eleinte ezekben a kollégiumokban eléggé megosztott volt a párt iránti elhivatottság. Szinte háborút vívtak egymással a kollégiumokban lakó, más nézeteket valló diákok. A képzések átalakításánál nem csak az elemi iskolák és felsőoktatás korosztályára voltak tekintettel. Szovjet mintára nyitották meg egymás után iskoláikat, melyben az országot építő dolgozók is lehetőséget kaptak a tudás megszerzésére. Ennek köszönhetően sokan kaptak lehetőséget, hogy megszerezzék a szakérettségit. Megindult a Diplomata Akadémia is, melyre már nem csak kiváltságosok jelentkezhetek.⁹

3.2. 1948-1949. Hatalomátvétel után

A fordulat 1948.-ban következett be. Ebben az időben kezdték az iskolákat államosítani. A kommunista párt a keleti blokk mintájára minden iskolát államosított. 1949-re az oktatás terén 70 új tankönyvet adtak ki.

---

⁹ Szabolcs Éva: Pedagógia és politika a XX. század második felében Magyarországon, Eötvös József Kiadó 2006. p.80-86.

Ezeknek a könyveknek a marxista szellemisége nehezen érthetővé tették az oktatási anyagokat, és nagyon megnehezítették a diákok életét. Bevezették az orosz nyelvet, pedig még a tanárok is csak pár lépéssel jártak diákjaik előtt. A főváros polgármestere bejelentette 1949. június 30-án, hogy 277 általános iskola gazdája lesz, a középiskolákat pedig a Vallás- és Közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe kerülnek (1951-től Közoktatásügyi Minisztérium). Sajnos a főváros anyagi problémái nem tették lehetővé az iskolák infrastruktúrájának a javítását, így a tanítók és tanulók továbbra is áldatlan körülmények között végezték munkájukat. Sajnos ez az állapot évtizedekre kihatott.¹⁰

Hazánkban Rákosi Sztálin politikáját követve extenzív ideológiai propagandát követett. A társadalom represszív mozgósítását kísérte meg. Mindenkinek joga lett a tanuláshoz. Az 1949. évi XX. tv., a Magyar Népköztársaság Alkotmányának 48. §-a deklarálja a „dolgozók” művelődéshez való jogát. A (2) bekezdésben ezt az alábbi módon fejt ki: Kötelező lett az általános iskola. Az ingyenes oktatás kiterjedt a közép- és felsőoktatásra, felnőttképzésre. Amennyiben szükséges, még anyagi támogatást is igénybe lehetett venni. Míg a jogi lehetőség fennállt a tanuláshoz, pedagógushiány miatt a gyakorlati kivitelezés akadozott. Ennek ismét a vidék volt a legnagyobb vesztese.

Horváth Attila nagyon nyersen és lényegre törően fogalmazta meg a szovjet pedagógia bevezetését a magyar oktatásba, melyet szó szerint idéznék.

„A szovjet típusú diktatúrában a hatalomgyakorlás a politikai rendszer minden szférájában nyers, kendőzetlen és kontrollálhatatlan diktatórikus kormányzásban jelent meg. A többnyire marxizmus–leninizmusnak nevezett ideológiát, mint egyfajta „államvallást” kényszerítették rá a lakosságra. Az óvodától az egyetemig, a felnőttoktatástól a médiáig mindenhol a hivatalos tanokat sulykolták az emberek fejébe, mint olyan tanokat, amelyek minden kérdésre választ adnak. A kommunista párt az iskolát is az engedelmes állampolgárok nevelésének eszközévé kívánta tenni. (Az 1950-es tanterv célként tűzte ki, hogy az iskola „tanuló ifjúságunkat Népköztársaságunknak öntudatos, fegyelmezett állampolgárjává, a dolgozó nép hűséges fiává, a szocializmus építőjévé nevelje”).¹¹

---

¹⁰ Feitl István, Sipos András: Iskolák, diákok, oktatáspolitikai a 19-20. században, Budapest 2004. p.139-145.

¹¹ Horváth Attila: A szovjet típusú diktatúra oktatáspolitikája Magyarországon, Polgári Szemle 12. évfolyam 1–3. szám 2016. p.97.

Táblázat segítségével szeretnék útmutatást adni az általános iskolai történelemtanterv összehasonítását 1946 és 1950. években 5. osztálytól 8. osztályig. Jól szemlélteti, hogy a két időszakban mennyi eltért a tartalmi anyaga egymástól. A legszembetűnő különbség, a nyolcadik osztályos tananyagban vehető észre. Kommunista ideológiának megfelelően 1949. utáni időszakban a témák kiemelik a kapitalizmus romboló hatását – a szocializmus építő szellemét. Az ötödik osztályban az '50-es években nem tanítanak történelmet.

1. táblázat¹²

Az 1946-os és 1950-es általános iskolai történelemtantervek tananyagbeosztása

1946-os általános iskolai történelemtanterv		1950-es általános iskolai történelemtanterv ³⁴	
Oszt.	Tananyag	Oszt.	Tananyag
5.	Képek, elbeszélések, jelenetek a magyar föld és nép történetéből a legrégebbi időktől a szatmári békéig.	5.	–
6.	Képek, elbeszélések, jelenetek a magyar föld és nép történetéből a szatmári békétől napjainkig.	6.	Az emberiség történeti útja a feudalizmus kialakulásáig. A magyar őstársadalom és bomlása. A feudalizmus kezdetei. A magyar állam kialakulása és megszilárdulása (11–12. század). A feudalizmus teljes kibontakozása Magyarországon. Kísérletek a központosított monarchia megteremtésére (1200–1526).
7.	A magyar föld és nép elbeszélő története a legrégebbi időktől a szatmári békéig, figyelemmel a kor legfontosabb világtörténelmi eseményeire.	7.	Függetlenségi harcok a török és Habsburg hódítás korában (1526–1711). Magyarország teljes gyarmatosítása (1711–1790). A reformkor. Polgári forradalom és szabadságharc (1848–1849).
8.	A magyar föld és nép elbeszélő története a legrégebbi időktől a szatmári békétől napjainkig, figyelemmel a kor legfontosabb világtörténelmi eseményeire.	8.	Az osztrák önkényuralom és a kiegyezés (1849–1867). A szabad versenyen alapuló kapitalizmus kora (1867–1900). Az imperializmus kifejlődése Magyarországon, az első világháború (1900–1918). A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és hatása Magyarországon. Ellenforradalom és fasizmus. Magyarország a második világháborúban. Népi demokráciánk fejlődése. A szocializmus építése Magyarországon.

Forrás: Tanterv az általános iskola számára. Kijadja a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter 75.000/1946 VKM sz. rendeletével. Országos Köznevelési Tanács, Budapest, 1946. 25. és Tanterv az általános iskola számára. A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 1220–10/1950. VKM számú rendelete az általános iskola tantervének életbeléptetése tárgyában. Tankönyvkiadó Nemzeti Vállalat, Budapest, 1950. 25–27.

¹² Pedagógia folyóiratok, Könyv és nevelés; Katona András: Az általános iskola 70 éve – a történelemtanítás felől szemlélve II. Letöltés dátuma: 2023.03.21.

<https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-nevelés/az-altalanos-iskola-70-eve-a-tortenelemtanitas-felol-szemlelve-ii>

1948. október 15-én létrejött az Országos Neveléstudományi intézet. Ennek az intézetnek volt feladata lefedni minden olyan kérdést, amely az oktatással volt kapcsolatos. Legyen szó kutatásról, fejlesztésről, iskolapolitikáról, marxizmus-leninizmus, tantervek vagy tankönyvek kérdéséről. Mérei Ferenc a Köznevelés 1948. november 15-én megjelent cikkében az új intézmény feladatait felvázolta és ismertette, de a szovjet pedagógiát meg sem említi. Pedig – ahogy a politikailag elkötelezett korabeli kritikusa rámutat - szép számban kapott előtte szovjet irodalmat, tankönyveket tanterveket és folyóiratokat. Nem gondoskodtak sem a lefordításáról, sem a kiadásáról. Méreiék belső körökben felhasználták és egyes elemeit be is építették a magyar oktatásba egyéb hivatkozás nélkül. Egyik ilyen kirívó példája – állította Székely Endréné 1955-ös cikkében - a tanítóképző számára készített pedagógiai tankönyv. Ezekben a tankönyvekben szinte egész oldalakat másoltak át Kairov, Jeszipov, Goncsarov, Ogorodnyikov, Simbirjev professzorok könyvéből úgy, hogy még a szerzőt és idézőjelet elhagyták.¹³

3.3. Nevelésügy a szocialista Magyarországon

1945. után a szovjetek által megszállt országokban a szocialista fejlődés irányába indultak el. 1948. után minden az állam tulajdona lett. A nevelést sem kerülte el az új ideológia, ez is állami feladat lett. Lefektették az új szabályokat. Az óvodába nem volt kötelező járni a gyereket, 6-7 éves kortól kellett az első osztályt kezdeni, meghosszabbodott az iskolakötelezettség 15-16 év, egységesítették az alsófokú képzést, melynek időtartama 7-8 éves. Azoknak a gyerekeknek, akik elvégezték az iskolát, de nem akartak tovább tanulni, kötelező volt valamilyen tanfolyamot elvégezni. A kommunista befolyásnak köszönhetően a háború előtti állapothoz képest 40-60%-ban munkások és parasztok gyerekei töltötték meg az iskolapadot a felsőoktatási intézményekben, főiskolákon és egyetemeken. Egyes tantárgyak óraszámja is megváltozott. Növelték a matematika és a természettudományok óraszámát.

Népszerű lett az elméleti műszaki ismeret is. Ezek a változások mind a marxista-leninista, dialektikus-materialista világszemlélet jegyében történtek. A kommunista nevelésnek köszönhetően, az írástudatlanságot szinte teljesen felszámolták. A képzések időtartama viszont nem minden szocialista országban volt azonos. Bár nagyon sok pedagógiai elemet átvettek a szovjet mintából, az iskolákban töltött évek szempontjából eltérés mutatkozott. Nálunk az alsó

---

¹³ Székely Endréné: A pedagógia elmélete és gyakorlata Pedagógiai Szemle. 1955. V. évfolyam 4. szám, p.345-362.

és középfokú oktatás 12 év (8+4) Lengyelország és Csehszlovákiáé megegyezett hazánkéval, míg Szovjetunióban 10 (8+2); Bulgáriában 11 (8+3). A tantárgyak alapjai mindenhol megegyeztek: a szocializmus építése. Gondosan ügyeltek a tankönyvek soraira és képi elemeire, nehogy valaki elfelejtse mi is a fő cél. Sajnos a mi iskoláinkban sem volt minden gyerek egyforma tudású és képességű, mégis egyforma követelményeket támasztottak minden tanuló számára. A nyugati országokkal szemben, csak nagyon későn kezdték alkalmazni a differenciált foglalkoztatást. Nem az elsődleges szempontok között szerepelt a szocialista pedagógiában a tanulók differenciálása, fontosabbnak érezték az ideológiai tananyagokat.¹⁴

3.3.1. Pedagógusok szerepe az oktatásban

Nagy feladat előtt állt a magyar oktatás. Célul tűzte ki, hogy a következő ötéves tervben elkészítik a magyar pedagógia-történeti tankönyvet. Nem csak az elméleti ismeretek terén kellett véghez vinni a változást. Igen nagy hangsúlyt fektettek az ideológiai nevelésre, de az semmiképp sem mehetett az általános képzettség rovására. Nagy Sándor tanulmányaiban bírálta a nálunk még fellelhető burzsoá didaktikai nézeteket és elkészítette a kombinált óra elméletét az általános iskola felsőtagozatában. Elkészítette „A tanítási óra felépítése és elemzése” c. tanulmányát. Ebben leírja, hogy a tanítási órákat tematikusan úgy kell megtervezni, hogy a problémakörre épüljön. Nagy Sándor egyes didaktikai alapfogalmak tudományos kifejtésére is kísérletet tett. Tanulmányozta a felszabadulás előtti burzsoá és az utáni imperialista pedagógiai tévedéseket. Tudományosan kifejti, hogy miért volt rossz gyakorlat azokat alkalmazni és hogy miért jobb és használhatóbb a szovjetektől átvett nevelési módszerek.¹⁵ Ezen vélemény 1955-ben íródott tanulmányban a kor elvárásainak megfelelően született.

3.3.2. Makarenko pedagógiai szemlélete

Anton Szemjonovics Makarenko (1888-1939) pedagógia munkássága nem csak a sztálini Szovjetunióban, hanem hazánkban is mélyen beleivódott a pedagógusvilágba. Tapasztalatait és kísérleti eredményeit három kötetben jelentette meg (Pedagógia hősköltemény címen). A

---

¹⁴ Jámború Magda, Mészáros István, Tóth Gábor, Vág Ottó: Neveléstörténet, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi kar NAT kézirat 1993. p.272-278

¹⁵Székely Endréné: A pedagógia elmélete és gyakorlata; Pedagógiai Szemle. 1955. V. évfolyam 4. szám p. 348.

sztálini oktatáspolitikai kiemelkedő alakja volt. Igazán népszerű '39-es halála után lett. Azt nem lehet tudni, hogy miért pont őt választották, mint követendő példát a nevelés terén. Életrajzát a propagandához igazították. Életrajzi írója szerint (Jevgenyij Z. Balabanovics) igen erős baloldali beállítottságú volt. Aktívan tevékenykedett a pártban és jól ismerte a marxizmust-leninizmust. Műveit 1979-ig harminchét nyelven adták ki, melyek 70 százalékát szocialista országokban jelentették meg. Sztálin halála után népszerűsége egyre csökkent. A Szovjetunió szétesését követően szinte teljesen megszűnt az érdeklődés művei iránt.¹⁶

Makarenko 1905-ben találkozott a marxista elvekkel. A marxista ideológiát csak később, a Szovjetunó megalakulása után vallotta nyíltan magáénak. Pedagógiai gyakorlata egy teljesen új emberideált alkotott meg, mely csak ebben a politikai környezetben jöhetett létre. Sajátságos elmélete volt a gyermekek tanításáról és neveléséről. Makarenko tanítási módszerei hazánkban is nagyon népszerűek voltak. Pszichológiája, pedagógiai módszere és fegyelmezési elmélete beépült a magyar nevelési módszerek közé. A Makarenko-féle módszerekbe nem fért bele az ellentmondás, de a kérés sem. Az vallotta, hogy az egyéntől meg kell követelni a tudást és a fegyelmet. Ez az elmélet nem korlátozódott le a gyermeknevelésre. Ha jól belemélyedünk az ő gondolatmenetébe, akkor azt is láthatjuk, hogy a követeléseit mindig következetesen állítja fel. Egy alkalommal amikor ellátogatott a Gorkij telepre (Gorkij-telep: a fiatalok bűnözők számára Poltava közelében 1920-ban szervezett nevelőintézet volt. Vezetője 1928-ig Anton Szemjonovics Makarenko volt. 1923-tól az Ukrán Közoktatásügyi Népbiztosság kísérleti intézményeként tartották számon), megkövetelte az ott élő fiataloktól, hogy kérjenek engedélyt, ha a városba akarnak menni. Nem megtiltotta, csak a jelzést követelte meg.¹⁷

Székely Endréné is megemlíti tanulmányában Makarenko - pedagógiai módszereit, és sérelmezi, hogy nagyon sokan rosszul ítélik meg és nem látják a kommunista párt és a szovjet kormány politikájával való összefüggést. Megemlíti, hogy hazánk reformpedagógiai időszakában az „Új ember kovácsa” c. művén kívül nem jelent meg más tanulmánya magyar nyelven, noha, az írása születésének idején uralkodó ideológiával egybehangzóan állítja, hogy nagy szükség lett volna rá ahhoz, hogy a még mindig tevékenykedő burzsoá pedagógusokat elnyomják, vagy átnevelhessék¹⁸

---

¹⁶ Sáska Géza: A pedagógia és pszichológia a sztálini korban; A Makarenko-jelenség; Iskolakutúra 31. évfolyam 2021/05. szám p.6-8.

¹⁷ Pedagógiai Szemle, 1968. XVIII. Évf. 1. szám. A nevelés elmélete és gyakorlata, Gimesiné Ancsel Éva: A dialektika törvényeinek érvényesülése Makarenko pedagógiai gyakorlatában. p. 41.

¹⁸Székely Endréné: A pedagógia elmélete és gyakorlata; Pedagógiai Szemle. 1955. V. évfolyam 4. szám p. 347-348.

3.4.Rákosi korszak és az oktatás átalakítása

Rákosi ideje alatt átalakították az iskolarendszert, a gimnázium mellett megalakultak a technikumok. Persze a nagy reformok sem sikerültek a várt elvárásoknak megfelelően. Kudarcot vallott a szakérettségi tanfolyamok szervezése és a felsőoktatás is sok próbálkozás ellenére sem akart megfelelni az elvárásoknak. Ez a színvonal erőteljes csökkenéséhez vezetett. Úgy gondolták, hogy az eredménytelenség egyik fő oka a minisztérium rossz vezetése. Így új pártembereket ültettek a helyükre. Megszüntették az Országos Neveléstudományi Intézetet. Azt gondolták, hogy így már új erővel és tiszta lappal helyre tudják állítani magyar oktatásügyet. Ismét a szovjet mintát vették alapul és megindulhatott a magyar pedagógusok átképzése. Budapesten megalapították az első pedagógus továbbképző intézetet szovjet mintára. Az ötvenes évek elején felszámolták az utolsó egyházi iskolát is. Ilyen volt a híres Fasori Evangélikus Gimnázium és a Piarista Gimnázium, melyben nagyon sok híresség tanult, mint például a Nobel-díjas Wigner Jenő. A politika diktált, a lehetőségek szűkültek. Így jutottak fokozatosan a neves iskolák a feledés homályába. Pedagógusi felügyeleti csoportokat hoztak létre az iskolában folyó pedagógiai munkák és a tanulói munka megfigyelésére. Volt olyan iskola, ahol a komoly oktató munkát dicsérték, de a diákok összetételét kritizálták. Előírták a pedagógusoknak a családlátogatást pártmunkaként. A pártvezetés annyira féltette a pozícióit és azt, hogy valamilyen szabotázs bekövetkezhet a kommunista rendszer ellen, hogy mindenkit megfigyeltetett. Diákot, szülőt és egymást. Az elvhű pedagógusok sorra készítették jelentéseiket kollégáikról is. Valószínűsíthető, hogy ez oktatói munkájuk rovására ment. Ezekben az években hazánkban megnőtt a gyerekek létszáma, de marxista gondolatokat alkalmazva az egyenlőség jogán megnőtt a dolgozók iskolájának létszáma is. Viszont a tantermek száma így kevésnek bizonyult. Csak úgy tudták megoldani, hogy valóban mindenki egyenlő mértékben tanulhasson, ha bevezetik a kétműszakos tanítást. Megnőtt a felvett tanulók száma, a szociális és származás szempontjából nagyon vegyes volt a tanulók összetétele. Az is problémát okozott, hogy az iskolák többségében még mindig volt hitoktatás, melyre 4000 gyerek jár rendszeresen. A kommunista ideológiába nem fért bele a vallás, de azt is tudták, hogy nem tudják erőszakkal egyik pillanatról a másikra megszüntetni. Mindenképp életre kellett hívni olyan ifjúsági szervezeteket, melyek méltó ellenfelei lehetnek az egyháznak, mely a gyerekeket még mindig nagyon jól tudta befolyásolni. Ilyenek voltak az úttörőszervezetek. De a DISZ szervezésében meghirdették a „Miénk az iskola” mozgalmat is. Ezekkel a mozgalmakkal és annak feladataival már jó esélyük volt megfosztani az egyházat egyre több

gyerektől. Ezekben a mozgalmakban mindig olyan feladatok elé állították a gyerekeket, melyeket nem éreztek tehernek és szívesen tevékenykedtek benne.¹⁹

4. Az államosítás intézményrendszere

Az ötvenes években született írások jól felvázolják, hogy az államosítás mindenki érdekét szolgálja. A kommunista párt hangsúlyozta, hogy ez a lépés mindenkinek egyenlő esélyt ad az ingyenes oktatásban való részvételre. Nincs többé megkülönböztetés sem származás, sem osztálybéli szempontból. Ehhez az kellett a kommunista párt részéről, hogy a még működő egyházi iskolákat sorban visszavegyék az állam javára. Az egyházi pedagógusok munka nélkül maradtak, a szülőknek pedig már nem volt lehetőségük és joguk eldönteni, hogy milyen nevelésben részesüljenek gyermekeik.

A kommunista oktatásnak nem a vallási dogmák, hanem a marxista-leninista ideológia tanítása volt a cél. Az ingyenes oktatás, melyre az alkotmány is kitért („*az 1949. évi XX. tv., a Magyar Népköztársaság Alkotmányának 48. §-a, amely értelmében tehát az oktatás ingyenessé vált a dolgozók gyermekei számára*”) utat nyitott a magasabb iskolai végzettségűek számának növelésére. A kormány azt akarta elérni, hogy a múlt hibáit orvosolva sokkal nagyobb számban legyenek diplomások. A családoknak már nem kellett félretennie pénzt taníttatásra, sőt sok esetben fizettek is a tanulónak az iskolai időszak alatt. Most már az óvodák is ebbe az intézményrendszerben szerepeltek (nem csak gyerekmegőrzőként), mint oktatást előkészítő állomás. Ez lehetővé tette a nők tömeges munkába járását. Ezzel is növelték azok létszámát, akik a szocializmust építik. Bővítették a gimnáziumi iskolák fogalmát. Ilyen volt a technikum, majd később a szakközépiskola is, melyek nem csak foglalkozást, de érettségit is adtak. Sajnos a párt ideológiája valamelyest beárnyékolta az oktatás minőségét. Az elbocsájtott jól képzett egyházi tanítók nélkülözése nagyon visszavetette színvonalat. A másik probléma pedig az volt, hogy a továbbtanuláskor nem az eredményeket vették figyelembe. A feladat az volt, hogy a munkás-parasztságot nagy százalékban juttassák be a felsőoktatási intézményekbe.

Ez nem a színvonal emelkedését, inkább hanyatlását mutatta. Az iskolai tananyagokban szinte minden területen belepréselték a könyvekbe a kommunista ideológiát. Nem volt olyan

---

¹⁹ Feitl István, Sipos András: Iskolák, diákok, oktatáspolitikai a 19-20. században, Budapest 2004. p.145-149.

tankönyv, amiben ne lett volna marxista-leninista gondolatokat érintő jelmondat, vagy kép. Erre több merész pedagógus is rámutatott és úgy érezték, hogy ez a tananyag rovására megy.²⁰

4.1.A szocialista neveléstudomány politikai kritériumai

Ágoston György már 32 évesen az MTA Pedagógia Főbizottságának elnöke volt. A monopol helyzetnek köszönhetően ő volt a *Pedagógiai Szemle* főszerkesztője. Ágoston szerint a marxista pedagógiai elit pártpolitikai döntésnek köszönhetően jött létre. Ő is leszögezi, hogy 1950-ig a marxista-leninista pedagógia nem tudott utat törni magának. Még mindig romboló hatással voltak azok az oktatók, akik a nyugati imperialista pedagógiát importálták.

Lázár György meg volt győződve a győzelemről és hogy a marxista-leninista dogmák a pedagógia útján már a legjobb úton halad. 1951-ben a Magyar Tudományos Akadémia meghirdette az új pedagógiai irányvonalat a következő öt évre. Ez már komoly bizonyossága volt annak, hogy a kommunista ideológia szellemében a legjobb úton haladt az oktatás átszervezése.²¹

4.2. Támadás az egyház ellen

Rákosi már az 1945-ös választások után harcot indított az egyházak ellen. a nagy fellángolás mégsem volt olyan erős, mint amire az egyházak számítottak. Sőt a kommunisták belátták, hogy egyelőre az együttműködés a legjobb, hogy a későbbiekben hatalmukat megszilárdítsák. Abban az időben a kisgazdák voltak kormányon, de a belügyminisztérium és a politikai rendőrség Kommunista Párt irányítása alatt állt. A későbbiekben az egyház fokozatosan lett a Rákosi kormány támadásainak célpontja, céljaik eléréséhez felhasználták a sajtót is. Koholt vádak alapján sorra állították az egyházi vezetőket bíróság elé, vagy különböző balesetnek álcázva haltak meg emberek. Mindszenty József bíboros hercegprímást sem kerülte

---

²⁰ Polgári Szemle; Balogh Fruzsina: Oktatás a mindennapokban a rákosi-, és a kádár- korszak idején Polgári Szemle, 17. évf. 1–3. szám, 2021, p. 399–408., letöltés dátuma: 2023.03.21.

<https://polgariszemle.hu/aktualis-szam/191-fiatal-kutatok-tollabol-kutatok-es-phd-hallgatok-irasai/1167-oktatas-a-mindennapokban-a-rakosi-es-a-kadar-korszak-idejen>

²¹ Németh András, Bíró Zsuzsanna Hanna, Garai Imre: Neveléstudomány és tudományos elit a 20. század második felében Gondolat Kiadó 2016. p.178-183.

el a kommunisták figyelme. Mindszenty más felekezetek vezetővel együtt harcolt az egyházi iskolák bezárása ellen. 1956 után is folytatódott egyházüldözés.²²

Magyarországon a kommunisták a vallást teljesen fel akarták számolni. Ezt is célul tűzték ki, melyet az ötéves terveikbe is beépítettek. Ahhoz, hogy teljesen ellehetetlenítsék az egyházakat, nem csak az iskoláikat, hanem földjeiket és ingatlanjaikat, kórházaikat is államosították. Betiltották a vallási gyülekezeteket és papjaikat koncepciós perek szászaival állították félre. Volt, akit megkínóztak, de nagyon sokat ki is végeztek.²³

4.3. Harc a hatalomért

Hiába igyekezett Rákosi. 1953-ba távoznia kellett a párt éléről. A szovjet vezetés úgy látta, hogy már túl nagy hatalom van a kezében. 1955-ben Moszkvában Nagy Imre kapott bírálatot. Valószínű, hogy humánusabb beállítottsága sértette a kommunista ideológiát és még mielőtt letérnének a kommunista gondolkodás ösvényéről, jobbnak látták leváltani a szovjet elvtársak. Bár oktatáspolitikájukkal szimpatizáltak a szovjet ideológiával, ez igencsak kevésnek bizonyult a politikai színtéren. Rákosi 1955-ben kihasználta a kínálgzott lehetőséget és saját emberét ültette a miniszterelnöki székbe (Hegedűs Andrást). A magyar embereknek jobban tetszettek Nagy Imre reformjai, melyeket már nem lehetett visszafordítani.²⁴

---

²² Magyar Nemzet, Egyházüldözés a rákosi rendszerben, Szabó Réka Zsuzsanna,2022.06.26. Letöltés dátuma: 2023.04.20.

<https://magyarnemzet.hu/belfold/2022/06/egyhazuldozes-a-rakosi-rendszerben>

²³ Horváth Attila: Velünk élő múlt; A vallásszabadság korlátozása és az egyházak üldözése Magyarországon a szovjet típusú diktatúra idején ;Polgári Szemle: 2014. Március - 10. Évfolyam, 1-2. szám

²⁴ Ötvös István, Katona András, Bódy Zsombor: Oktatási Hivatal (Eszterházi Károly Egyetem), Újgenerációs tankönyv, Történelem 8. osztály p.68-69.

5. Nagy Imre kormányának reformtörekvései

1953-ban leváltották Rákosit. 1953-1956. változást eredményezett Nagy Imre kormányának oktatási politikájának köszönhetően. Ezt reformkommunista pedagógiának nevezhetjük. Nagy Imre folytatta elődje politikáját, de az általa vezetett párt nem csak az ipart és a mezőgazdaságot akarta megreformálni, (elsősorban a terhek könnyítésével) hanem pedagógiát is. Nevelési politikájában ugyanúgy szerepelt politikai ideológiai tanítása. Az alapműveltség mellett minden tanuló korosztály számára bevezették a politikai ideológia elméletének tanítását. Nagyon fontosnak tartották az akkori szovjetbarát kormány tagjai, hogy a kommunista ember erkölcsi tulajdonságait megismertetve tegyék képessé a népet arra, hogy szocializmust építő hazánk művelt, mindenoldalúan fejlett, öntudatos dolgozóivá váljanak. A felsőbb oktatásban is változások történtek. Államosítottak 113 gimnáziumot, növelték a magyar nyelv és irodalom, a földrajz és a természettudományi órák számát. Az új rendszerben a középiskolások 14 éves kortól 18 éves korig tanulhattak. Csökkentették a latin nyelv óraszámát, eltörölték a honvédelmi ismereteket, a szépírást és a gyorsírást. Az akkori politikai helyzetben a német nyelv szerepe is megszűnt. Nagy szerepet kaptak a technikumok. A tervgazdálkodáshoz jól képzett szakemberekre volt szükség²⁵. Úgy vélték, hogy a kitűzött célokat csak ezekből az iskolákból kikerült szakemberekkel tudják a megadott határidőn belül teljesíteni. Ehhez pedig valóban a jól képzett szakember gárdára volt szükség. Nagy Imre kormánya változásokat, „friss levegőt” ígért az oktatás számára. Egy új helyzet állt elő a pedagógusok számára, melyet felhasználhattak arra, hogy a legégetőbb problémákat számba vegyék és jelezzék. Az MDP Központi Vezetősége Agitációs és Propaganda Osztálya 1953. október 24-én kelt jelentésében tájékoztatta a Politikai Bizottságot az általános iskolák rendkívül súlyos helyzetéről. beszámoltak az általános iskolákban uralkodó állapotokról. Kevés volt a tanító és a falusi iskolákban körülbelül 100 000 gyerek nem részesült szakosított tanításban és a középiskolákban is nagy volt a zsúfoltság. Nagy Imrének sem sikerült az oktatás terén mindent megreformálnia. Voltak eredmények, amik javultak, de olyanok is, amik leromlottak. A bukott tanulók aránya 9,6 százalékról 10,6 százalékra nőtt. Azt, hogy javult vagy esetleg tovább romlott volna, nem lehet tudni, mivel a miniszterelnöki széket át kellett adnia Rákosi emberének.²⁶

---

²⁵ Ötvös István, Katona András, Bódy Zsombor: Oktatási Hivatal (Eszterházi Károly Egyetem), Újgenerációs tankönyv, Történelem 8. osztály 2017.p.68-69.

²⁶ Kardos József: Fordulat a magyar iskolák életében; A Rákosi-időszak oktatáspolitikája, Iskolakultúra 2023/6-7, p.78-79.

5.1. Az '56-os forradalom előestéje

1956. október elején megtartott pedagógus szakszervezet balatonfüredi tanácskozásán nagy hiányosságokra hívták fel a figyelmet oktatás terén. Elvtársi hangulatban folyó értekezleten pont arra hívták fel a figyelmet, hogy nem csak a tervgazdaság szűk érdekszférájára kell korlátozni az oktatói munkát, hanem az egyes tudományi területekre is ki kell terjeszteni. Ezen az tanácskozáson hangsúlyozták azt is, hogy a minisztérium és a pedagógia két külön álló dolog. Evvel arra utaltak, hogy a minisztérium ne akarjon úgy reformokat végrehajtani a nevelésben, hogy ahhoz nincs meg a megfelelő tudományos háttér. Hisz azt csak egy olyan szakképzett gyakorlatias személy tudja jól alkalmazni, aki benne él és jól átlátja. Tehát a pedagógiai tudomány képviselői és a minisztérium személyei két különálló fogalom. A felszólalók azt is szerették volna elérni, (politikai nézeteket félretéve) hogy a tudomány előremozdítása érdekében más külföldi eredményekhez is hozzáférjenek. Ez az elégedetlenség a pedagógus társadalomban rámutatott a rendszer gyenge pontjára. A változtatások nem minden területen hozták meg a várt eredményt. A leszűkített és korlátozott szakterületek kevésnek bizonyultak ebben a rendszerben. Az akkori pedagógus társadalom szerette volna, ha nagyobb szabadságot kap minden tekintetben az oktatás kiszélesítésében.²⁷ Nagyon észrevehető volt, hogy a nyugati tudásáramlás előtt minden ajtót becsuktak. Az akkori szovjet felfogás szerint, amit átadnak az nem kell, amit titkolnak azt lopjuk el. Nos, ez és még sok más tényező hozzájárult ahhoz, hogy országunk (más szovjetek által megszállt országokhoz hasonlóan) akár gazdaságilag, akár az oktatás terén szépen lassan, fokozatosan lemaradjon a nyugati országoktól.

Nem csak a pedagógusok voltak elégedetlenek a rendszerrel, hanem a diákok is. Az elégedetlenség meghozta a változást, és az egyetemistákkal az élen megindult a küzdelem. 1956. október 23-án kitört a forradalom. Budapest ismét romokban hevert. A forradalom a változást akart, de csak a pártvezető lett más. Tehát a szovjetek és ideológiájuk itt maradt. Az új vezetőt Kádár Jánosnak hívták. Ő volt az a személy, aki mindenben alávetette magát a

---

²⁷Balatonfüredi Pedagógus Konferencia; Pedagógiai Tudományos Intézet 1956. Október 1–6; Rövidített jegyzőkönyv, Kézirat 1957. Letöltés dátuma: 2023.04.10.

<https://mek.oszk.hu/04200/04283/04283.pdf>

kommunista érdekeknek. A forradalom leverése után továbbra is feladata lett hazánk oktatáspolitikájának a továbbfejlesztése és az szocialista gondolkodás megtartása.²⁸

5.2. A Kádár-korszak oktatásügye 1956-1989

Kádár ideje alatt is történtek reformok a pedagógia terén. Nagy hangsúlyt fektettek a tanítás mellett végzett tudományos munkákra. Évről évre egyre több pedagógus csatlakozott azokhoz, akik valamilyen kutatómunkát végeztek. A hatvanas évek végére megszorodtak a tanulmányi versenyek, melyben rendre a fővárosi tanulók teljesítettek jobban. Ezek a versenyek jót tettek a pedagógiának és a tanulóknak is. Sok iskola csatlakozott a megmérettetésekhez. 1972-re a vezetők és pedagógusok úgy látták, hogy csökkenteni kell az tananyagot és inkább a kutatások ösztönzésére helyezték a hangsúlyt. Továbbra is gondot okozott a férőhelyek száma az oktatásban. Legfőbb probléma az óvodák férőhelyével volt. Országos szinten közel 20 000 férőhely hiányzott. Kádár szorgalmazta az iskolákban a korszerű oktatási eszközök beszerzését. Filmvetítő, televízió, magnetofon, írásvetítő. Modern szemléltető eszközökkel látták el az iskolákat, melyek használatát a pedagógusok tanfolyamokon sajátították el. Kísérletek folytak a matematika tanításának különböző módszereire, az osztályozás ellenőrzés megváltoztatására. Nagyon sok iskolában szaktantermet alakítottak ki a felsőtagozatosok számára. Így a szakóráikat a megfelelő szaktanteremben töltötték, melyek szemléltető eszközök sokaságát tartalmazták. Látványosan megugrott a napközibe járók száma, melynek köszönhetően egyre kevesebb gyerek bolyongott az utcákon tanítás után. Bizonyos mértékben javított a diákok tanulmányi eredményén is. A szülők nyugodtak lehettek a munkahelyeiken. A növekvő gyereklétszám (Ratkó-gyerekek) és iskolai tananyagok sokszínűsége révén pedagógushiány lépett fel. A kommunista vezetőknek be kellett látniuk, hogy kevés a pedagógusképző intézmény, ezért azokat bővíteni kell. Többek között így nyitották meg az egri tanárképzőt is. Miközben a párt vezetése ünnepelte hazánk felszabadításának 30. évfordulóját és magasztalta a pártkongresszusok eddig elért sikereiket, Solt Otilia igencsak borús képet festett az országban élő cigányokról és szegényebb családokról. Könyvet írt *„Budapesti cigánygyerekek az iskolában” címmel*. A szociológus rávilágít azokra a problémákra, melyek a szocializmus

---

²⁸e. Kovács Péter: Erősödik a szocialista gondolkodás és demagógia az iskolákban, Középiskolai Tanulók Erköcsi Tudattartalmának Vizsgálata /A proletár nemzetköziségről alkotott vélemények pedagógiai elemzése alapján/ Bölcsészdoktori Értekezés Szeged 1969.

építésében is megjelennek és hogy ezeket a gyerekeket meg kell védeni. Sajnos minden rendszernek van hibája, hiába skandáltak jelmondatokban, hogy „mindenki egyenlő”. Lehet, hogy a pedagógiában is kiváló eredményeket soroltak fel, de 1975. közepére az országban oktatás terén káosz alakult ki. Hiába kezdtek el tanítóképzőket újra nyitni és tantermeket óvodákat építeni. Ezek elkészültéig akkor is kellett tanítani és tanulni. Ebben az átmeneti időszakban csak a fővárosban 490 képesítés nélküli pedagógus volt. A gyerekeket átmeneti helyeken, lakásokban tanították. A nyolcvanas évekre tetőzött a demográfiai mutató, amellyel a kormány még mindig nem tudott lépést tartani. Ez időre már lazább fogalomként kezelték a kommunista ideológiát is. 1985-ben Központi Bizottság eltörölte az iskolaalapítási monopóliumát és biztosították a világnézeti nevelés szabadságát. Szabad iskolaválasztás tett lehetővé a kormányrendelet²⁹.

6. Kultúrpolitika és közoktatásügy 1945-1989 között

1948-tól az egyházi tanintézetek sem érezték veszélyben oktatási rendszerüket. '48-tól ez a helyzet már megváltozott és senki sem úszhatta meg a beolvasztást a rendszerbe. Sok intézmény vezetője önként ajánlotta fel az intézmény átadását a kommunista pártnak. Belátták, hogy semmi kép sem kerülhették volna el az államosítást. Az ötvenes évek közepére felismerték, hogy át kell alakítani az alsó- és felső tagozat tudásanyagának tartalmát. Ugyanis még mindig nem az általános műveltségre támaszkodott. 1961-re már a felsőbb oktatásban szereplő tananyag is az életkori sajátosságokra épült. Évről évre változtatták a tanügyi rendeletet melynek köszönhetően változott a tananyag tartalma és az iskolai óraszámok is. Folyamatosan vizsgálták a tananyag mennyiségét és minőségét. Minden tankönyv tudásanyaga a lényegét tartalmazta az adott tantárgyakból. Csak a történelem tankönyveket kellett úgy alakítani, hogy az a szovjet „elvtársaknak” is tetszen. A nagy fordulat 1985-ben jött el nevelés terén. Ez volt az a pont amikor elérkezettnek látták az oktatás nagyjai azt a pillanatot, hogy azt a kevés megmaradt szovjetektől átvett és gyakorolt pedagógiai elemeket is végleg kitöröljék a tankönyvekből. Ez időre már lehetett érezni, hogy a párt vezetése sem próbál ellenállni. Ennek a reformnak több oka is volt. Mások voltak a szovjet és amerikai vezetők, csökkent az elvtársi elhivatottság és mindenképp javítani akartak a minőségen. A 1978-tól új tantárgyi tervek

---

²⁹ Feitl István, Sipos András: Iskolák, diákok, oktatáspolitikai a 19-20. században, Budapest 2004. p.148-150.

mellett a tanítási órán és iskolán kívül folyó nevelés tervét is megfogalmazta, természetesen a szocializmus szellemében.³⁰

7. Oktatáspolitikai Magyarországon, változások a '80 években

1985-ös év vízváltó volt az oktatás terén. Bár még az 1978-as tanterv volt érvényben, a pedagógusok szabadon dönthettek abban, hogy alkalmazzák vagy sem. Az iskolák és pedagógusok szakmai autonómiát kaptak és megszüntették a szakmai felügyeletet is. Ezt megelőzően még rendszeresen előfordult, hogy szakmai felügyelet során még egy megbízott pártmunkos is bent ült az órán, meghatározott ünnepélyes eseményeken pedig csak mozgalmi dalokat lehetett énekelni.

7.1. Ilyen volt a '80-as években általános iskolába járni

A nyolcvanas években még kötelező volt az orosz nyelv tanítása és még akadt olyan tanterem, melynek falát valamelyik pártvezető portréja díszítette. De a gulyáskommunizmus vége felé már senki sem érezte azt a nagy nyomást és befolyást a pedagógusok részéről, mint ami tapasztalható volt eleinte a kezdetekor.

2.kép: Általános Iskola – Május 1. Ünnepe³¹

³⁰ Magyarország XX. században, Kultúrpolitika és közoktatásügy 1945–1989 között, Letöltés dátuma: 2023.04.10.
<https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1369.html>

³¹ Femina, Ilyen volt a 80-as években általános iskolába járni: ha akkor voltál diák, ismerősek lesznek a képek, Egy kis iskolai nosztalgia a Kádár-korszak utolsó évtizedéből. Horváth Eszter 2022.09.23 letöltés dátuma: 2023.04.11.
<https://femina.hu/gyerek/altalanos-iskola-80-as-evek>

7.2.Mozgalmi élet az iskolákban

Pedagógia terén nagy hangsúly helyeztek a közösség nevelésére is. Az egymás mellett élés, a bajtársiasság, az elvtársias kapcsolatok és a barátság nagyon fontos eleme a kommunista ideológiának. Ezt is elég korán fel kell építeni. Ágoston György „A közösségi nevelés és az Úttörő-mozgalom” c. könyve arra sarkalta a pedagógusokat, hogy a gyerekeket ennek a könyvnek a sorait alapul véve neveljék tanulás mellett. A szerző szerint ezeknek a szervezeteknek, mozgalmaknak a kommunista nevelésben sok esetben hasznosak. Ahogy látták más intézmény vezetői, hogy egyre több iskolában működik a gyakorlatban is az Úttörő-mozgalom, ők maguk is - a tantestületet meggyőzve - alkalmazni kezdték. Egyre-másra kezdtek születni az úttörők mozgalmi dalai, és jelmondataik. A gyerekek is átszellemülten és nagy fegyelemmel tevékenykedtek a nem túl új, de megújult mozgalomban.³²

Még a tanévnitőket is átformálta a proletárdiktatúra. Azokban az időkben a szeptemberi iskolakezdéshez a szülők (akár csak mostanság) megvásárolták a szükséges íróeszközöket füzeteket, és egyéb a tanuláshoz szükséges eszközöket. Ezen felül volt egy nagyon fontos ruhadarab, az iskolaköpeny, és még ennél is fontosabb a kisdobos és úttörő egyenruha. Évnitőkon, évvárókon és minden nagyobb nevezetes ünnepen ezt viselték a gyerekek. Évről-évre komoly költségeket jelentett a család számára, hisz minden évben nagyobb méret kellett a gyerekeknek. Ennek az egyenruhának a két legfontosabb eleme az úttörő ing és sötét szövetnadrág, lányok esetében szoknya. Kiegészítő része volt még a kék vagy piros nyakkendő, kisdobos vagy úttörő szíj, a zsinóros síp. Eleinte csak a vezető státuszban lévőknek járt síp és hozzá zsinór. A hetvenes évektől már mindenkinek ott lógott az egyenruháján. Ahogy közeledtünk a rendszerváltáshoz a szövetnadrágot felváltotta a farmer, az egyenruha bizonyos elemei lazán keveredtek a civil viselettel, melyet nem tettek szóvá a pedagógusok sem.

De mi is volt a célja ennek az iskolán belüli szervezetnek? Ha a rendszer jövőére gondolunk, akkor azt mondanám, hogy szocializmus megvédése. Erre készítik fel az iskolás gyerekeket. Mi sem bizonyítja jobban, mint a 12 pont.

---

³² Székely Endréné: A pedagógia elmélete és gyakorlata; Pedagógiai Szemle. 1955. V. évfolyam 4. szám p. 345-362.

7.3. Az úttörők 12 pontja

1. Az úttörő hű gyermeke hazánknak, a Magyar Népköztársaságnak, felelősséggel dolgozik érte.
2. Az úttörő erősíti a népek barátságát, védi a vörös nyakkendő becsületét.
3. Az úttörő szorgalmasan tanul, a világ és önmaga megismerésére törekszik.
4. Az úttörő gyarapítja és védi a szocialista társadalom értékeit.
5. Az úttörő, ahol tud, segít és önként szolgálja a közösséget.
6. Az úttörő igazat mond és igazságosan cselekszik.
7. Az úttörő szereti, tiszteli szüleit, nevelőit és az idősebbeket.
8. Az úttörő igaz hű barát.
9. Az úttörő bátor és fegyelmezett.
10. Az úttörő szereti és védi a természetet.
11. Az úttörő edzi testét és óvja egészségét.
12. Az úttörő úgy él, hogy méltó legyen a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség tagságára.

Jól olvasható, az első kettő és az utolsó sorban a kommunista elvekre utalást. Nem mennék pontról-pontra, de nagy általánosságban elmondhatom, hogy nekem eszembe sem jutott a politikai eszme, ha csapatommal vagy anélkül tevékenykedtem a közösségem érdekében. Nekem elsősorban a játék és a szórakozás járt az eszemben. Most ennyi év után megkérdeztem riport alanyaimtól, akik ebben a rendszerben nőttek fel, hogy ők hogy élték meg ezeket az eseményeket. Eme sok év elteltével én nem tudok negatívan visszagondolni az úttörő időszakomra. Nem szerettem volna kihagyni ezt az iskolai szervezetet a tanulmányomból, már csak azért sem, mert szorosan kapcsolódott a tanintézményekhez. Pedagógusok felügyelték és mozgatták, és a diákok voltak a tagjai. Ennek a mozgalomnak a segítségével megtanulhattuk a közösségi élet viselkedési normáit és a helyes magatartást.

8. Interjúk

Interjúim elkészítéséhez nagyon szerettem volna olyan pedagógusokkal beszélgetni, akik több időt töltöttek el a rendszerváltás előtti időszakban. Lett is volna két jelöltem, akik első nekifutásra bele is egyeztek az interjúba. Kérték, hogy küldjem el nekik a kérdéseket annak érdekében, hogy fel tudjanak készülni. A kérdéseket megkapták és ez után már sajnos nem akartak nyilatkozni, amiért elnézést kértek. Amikor megkérdeztem, hogy miért gondolták meg magukat, azt a választ kaptam, hogy kifejezetten csak a pedagógiáról szeretett volna beszélni, de így összekötve a kommunista rendszerről nem szeretnének nyilatkozni. Természetesen elfogadtam és tiszteletben tartom kérésüket. Tovább kutattam a pedagógusok között és sikerült öt interjú alannyal egyeztetnem, melyből a végére már csak három maradt. Ez a három pedagógus alanyom tanított a rendszerváltás előtt és után is. Annak ellenére, hogy kérdéseim kizárólag a kommunista idősakkal kapcsolatosak, mégis összekapcsolták a rendszerváltás utáni pedagógiai helyzettel. Válaszaikat szó szerint leírtam, viszont csak a tárgyalt időszakot veszem figyelembe felhasználásánál. Interjúm készítésekor megkértem alanyaimat, hogy lehetőleg lényegre törő rövid választ adjanak. Az egyszerű egy szavas „igen, nem” mellett előfordult az összetettebb válasz is.

A három interjúalanyom közül mindenki eltérően emlékszik a tantervváltoztatások számára. A 85-ös iskolai és tanítói szabadságot csak egyikük említi meg. A gyerekekkel a kapcsolatukat általánosságban jónak ítélték meg. Mindannyian jó kapcsolatot épített ki pedagógustársaikkal. A kettős alanyom válaszából kiderül, hogy nem feltétlen tankönyvekből tanítottak. A kérdezettek közül ketten is érzékelték a tanítói szabadságot a '80-as években. Újításaihoz - mely a tanítást könnyítette - nem kellett külön kérelmeket írni, sőt segítséget is kaptak. A felszereltséggel kapcsolatban mind a hárman elégedettek voltak. Az akkori követelményeknek megfelelőnek tartották. Arra, hogy volt-e pártutasítás az iskolai életben, igencsak eltérő választ kaptam. Mindenki másra emlékszik az adott időszakra. Arra a kérdésemre, hogy az iskola vezetőinek kellett-e jelentést adnia, mindenki nemleges választ adott. Az általuk tanított intézményben egyik kollégájukat sem távolították el pártutasításra. Csak egyikük emlékezik arra, hogy a nyolcvanas évek elején szakmai felügyelet során pártemberek is részt vettek az ellenőrzésben. Arra kérdésre, hogy a rendszerváltás után milyennek látták a tantervet, nagyon vegyes képet vázoltak fel. Volt, aki jónak tartotta, hogy a központi tanterv (NAT) mellett a helyi tantervvel is alakíthatta a tanmenetet. A második válaszadóm pont ebben látta a problémát, mivel iskolaváltásnál előfordulhatott, hogy nem volt átfedés a tananyagok között. A harmadik válaszadóm fokozatos leépülésről nyilatkozott.

Ha összegeznem kell az interjúkra adott válaszokat, azt kell, hogy mondjam a nyolcvanas években gyökeres változásokról hallhattunk. A válaszokból jól kivehető, hogy valóban egy enyhébb és szabadabb időszak köszöntött be a pedagógusok életébe. Nem szabtak gátak a tanítói autonómiának, jó volt a kollegiális kapcsolat, a taneszközök megfelelték a kor támasztotta követelményeknek. A kommunista diktatúra kezdeti időszakára jellemző erőszakos oktatási politika már nagyon kicsit volt csak érezhető. 1985. után már semmilyen kényszer vagy kötelezettség nem nyomta a pedagógusok vállát. Nem voltak pártutasítások és lazult a rendszer. A kommunista vezetés által diktált, kötelezően végrehajtandó ideológiai feladatok ideje lejárt.

9. Összegzés

Tanulmányomban arra szerettem volna rámutatni, hogy a szovjet pedagógia miként terjedt el hazánkban 1945 és 1990 között. Kutató munkámban bepillantunk a kommunista és a már rendszerváltás utáni időszak elemzéseibe és véleményeibe. Jól megmutatkozik, hogy azok az írások, mik 1950-es években készültek, mennyire elhivatottan elemzik az oktatás alakulását és hogy milyen káros hatással vannak rá azok a pedagógusok, akik még mindig a régi imperialista kizsákmányoló időszak oktatását élteti és nem hajlandó az új politikai eszmék zászlója alatt együtt haladni. De találni olyan elemzést is, amely nem csak az előnyeit, hanem a hátrányait is felvázolja az akkori oktatásnak. Igaz utóbbit csak óvatos hangnemen, - mi lenne, ha alapon - hisz az új irány, melyet nagy részben a szovjet pedagógiából vettünk át, megkérdőjelezhetetlen volt és a pedagógia alappillére. Próbáltam egy kis kitérőt tenni a tanórán kívüli tevékenységekről is, illetve mozgalmi szervezetekről szólva. Nagyon fontos része volt a nevelésnek. Persze az elsődleges téma kapta a nagyobb szerepet. Fontosnak tartottam, hogy a kommunista időszak három legnagyobb szereplőjét is bemutassam egy kicsit, mivel mindegyikük ugyan azt az ideológiát vallotta, de mégis másként próbálta véghez vinni politikáját. Ki erőszakkal, ki pedig mérsékelten gyakorolta hatalmát. Egy-egy tanulmányban számtalan szovjet haladó szellemű professzor és tudós neve is elhangzik. Ezek közül van olyan személy, akit már hallhattunk és jó pár, akiknek a nevét csak az akkori kor kommunista beállítottságú, az ideológiával egyetértő, a pedagógia megreformálásában jártas szakemberek már nem először hallották. Ezek a szovjet embereknek mindegyike nagyban hozzájárult az akkori magyar nevelés megreformálásához. próbáltam úgy felépíteni, hogy fokozatosan érjek el 1945-től 1990-ig. Nagyon sok forrást használtam fel munkám során, de mérhetetlen mennyiségű - a témával foglalkozó - szakirodalom született a rendszerváltás előtt után is. Fontosnak tartottam, hogy mindegyik rendszerből legyen ismertető, mivel mindegyik más és más szemszögből közelítette meg ezen időszak pedagógiai reformját.

Melléklet: Interjú 1945-1990-ig a pedagógia szovjet hatásai a magyar pedagógiára

1-es számú interjú alannal készített riport

1. Az eltöltött pedagógiai pályája alatt hány tantervváltoztatást élt meg és miként érintette?

1-es számú interjú alany válasza: „1983-ban, a Kaposvári Tanítóképző Főiskola III. éves hallgatójaként felkérést kaptam, hogy képesítés nélküli tanítóként dolgozzak, diplomát csak 1984-ben szereztem. Első munkahelyem (1983-1985) a Bábonymegyeri Általános Iskola volt, majd 38 éven át (1985-2023) a mernyei iskola pedagógusa voltam. Ezen idő alatt azonban volt, hogy betegség (1986), ill. gyermekszülés-, nevelés (1987-2000) miatt nem dolgoztam.

A tantervváltozás vonatkozásában, ha visszatekintek, a kezdő időpont: 1978. Ugyanis az 1978-as tantervek a rendszerváltásig, sőt azután is érvényben maradtak, csak az 1993-as közoktatási törvény helyezte hatályon kívül. Alkalmazásukat azonban már az 1985-ös közoktatási törvény választhatóvá tette: kimondta az iskolák és a pedagógusok szakmai autonómiájának elvét és megszüntette a szakfelügyeleti rendszert. 1985-ben tehát véget ért egy korszak, melyben a marxista-leninista ideológia és a szocialista állam nevében párthatározatokkal irányították az oktatási rendszert.

A jelenleg hatályos 2020-as Nemzeti Alaptanterv előtt további négy NAT látta el a szabályozási feladatokat (1995, 2003, 2007, 2012).

A Nemzeti alaptanterv fő funkciója a közoktatás tartalmának elvi, szemléleti megalapozása. Az iskolák önállóságát szem előtt tartva meghatározza a közoktatás általános céljait, a közvetítendő műveltség fő területeit, a közoktatás tartalmi szakaszolását és az egyes tartalmi szakaszokban megvalósítandó fejlesztési feladatokat.”

2. Milyenek érzelte az akkori gyerekekkel a kapcsolatát, milyen volt a fegyelem?

1-es számú interjú alany válasza: „Fiatal korom ellenére nagy tisztelettel fogadtak a gyerekek. Osztályfőnökként minden tantárgyat tanítottam, részt vettem szabadidős programok és táboroztatás szervezésében, lebonyolításában. Úgy vélem, érzelmileg közel tudtam kerülni a gyerekekhez, ezért nem volt fegyelmezési problémám.”

3. Volt-e konfliktusa pedagógus társaival a szocialista ideológia be nem tartása miatt?

1-es számú interjú alany válasza: „Nem volt konfliktus a pedagógus társaimmal. Fiatal korom ellenére ők is tisztelettel és szeretettel fogadtak. Én pedig igyekeztem megfelelni az akkori elvárásoknak.”

4. Mennyire tartotta alkalmasnak a tankönyveket, mennyi kommunista ideológiai elemet tartalmaztak? Alkalmazta őket, vagy kikerülte a tanítás érdekében?

1-es számú interjú alany válasza: „Pályám kezdetén voltam, elfogadtam az akkor használatban levő tankönyveket és azok tartalmát. A kommunista ideológiai tartalom az 1. és 2. évfolyamon használt könyvekre kevésbé volt jellemző.”

5. Próbált-e újításokat bevezetni a tanítások alkalmával, mennyire voltak befogadók a kollégái, illetve mennyire nem? Ha voltak újításai, érintették, vagy kikerülték a marxista gondolatokat?

1-es számú interjú alany válasza: „Nem volt könnyű pályakezdőként tapasztalatlanul tanítani. Hálás vagyok kollégáimnak, akik befogadtak és személyes példamutatásukkal, szakértelmükkel segítettek, ugyanakkor teret engedtek egyéni ötleteim megvalósításának. Például különös hangsúlyt fektettem a szemléltető eszközök készítésére, vándortábor szervezésére. Ezek a tevékenységek nem érintettek marxista gondolatokat.”

6. Megfelelőnek tartotta az akkor használatban lévő felszereléseket? Ha hiány volt valamiből, akkor milyen menete volt a beszerzésének?

1-es számú interjú alany válasza: „Igen, megfelelőnek tartottam az akkor használatban lévő felszereléseket.”

7. Voltak-e pártutasítások, melyeket szigorúan be kellett tartani az iskola nevelőinek?

1-es számú interjú alany válasza: „Igen. Ünnepségek szervezése (pl. május 1., november 7.), ahol meghatározott dalokat kellett énekelni.”

8. Az iskolai vezetésnek kellett-e jelentéseket adni a párt vezetőinek? Mit tartalmazott és milyen gyakran kellett jelenteni?

1-es számú interjú alany válasza: „Erről nincs információm, nem tudok róla nyilatkozni.”

9. Volt-e olyan kollégája, akit felsőbb utasításra eltávolítottak az iskolából?

1-es számú interjú alany válasza: „Tudomásom szerint nem.”

10. Előfordult-e, hogy a párt, megbízott emberei ellenőrzést tartottak az iskolájában? Mit vett észre az ellenőrzés során? Tett-e fel a pedagógusoknak vagy a gyerekeknek, olyan kérdést, mely a kommunista párttal kapcsolatos alapismereteket tartalmazott?

1-es számú interjú alany válasza: „Igen, 1983-ban a rendszerváltás előtti szakfelügyeleti ellenőrzéskor a pártmegbízott emberei is jelen voltak. Azonban semmi említésre méltó nem történt a látogatás során.”

11. Ön szerint a rendszerváltás után mennyire volt érzékelhető a változás a tantervben?

1-es számú interjú alany válasza: „A rendszerváltásig centralizált tantervi irányítás volt érvényben, vagyis az oktatás tartalmát egyetlen központi tanterv határozta meg. A rendszerváltás után, az új közoktatási törvény elfogadását (1993) és az első Nemzeti alaptanterv (NAT) megalkotását (1995) követően egy decentralizált tartalmi szabályozás jött létre, amelyben két szinten történt az oktatás tartalmának meghatározása: központi szint (NAT), intézményi szint (helyi tantervek). Ez az átalakulás alapvető jelentőségű volt a tantervi szabályozásban, mert az intézmények önállóan alakíthatták ki saját helyi tantervüket az iskolájukat jellemző pedagógiai kultúrának megfelelően.”

2-es számú interjú alannal készített riport

1. Az eltöltött pedagógiai pályája alatt hány tantervváltoztatást élt meg és miként érintette?

2-es számú interjú alany válasza: „7 tantervet”

2. Milyenek érezte az akkori gyerekekkel a kapcsolatát, milyen volt a fegyelem?

2-es számú interjú alany válasza: „Abban az időben is és most is voltak/vannak nehezebben és könnyebben kezelhető gyerekek. Általában megtalálom az utat bármelyik típusú gyerekhez.”

3. Volt-e konfliktusa pedagógus társaival a szocialista ideológia be nem tartása miatt?

2-es számú interjú alany válasza: „Nem volt jellemző a szocialista ideológia hangoztatása.”

4. Mennyire tartotta alkalmasnak a tankönyveket, mennyi kommunista ideológiai elemet tartalmaztak? Alkalmazta őket, vagy kikerülte a tanítás érdekében?

2-es számú interjú alany válasza: „A tankönyveknek voltak használható és kevésbé használható elemei. Mivel nem tankönyvet tanítottunk, a kevésbé használható elemeket kihagytuk, saját kútfőből helyettesítettük.”

5. Próbált-e újításokat bevezetni a tanítások alkalmával, mennyire voltak befogadók a kollégái, illetve mennyire nem? Ha voltak újításai, érintették, vagy kikerülték a marxista gondolatokat?

2-es számú interjú alany válasza: „Képesítés nélkülként nem próbáltam újításokat bevezetni.”

6. Megfelelőnek tartotta az akkor használatban lévő felszereléseket? Ha hiány volt valamiből, akkor milyen menete volt a beszerzésének?

2-es számú interjú alany válasza: „Megfelelőnek tartottam.”

7. Voltak-e pártutasítások, melyeket szigorúan be kellett tartani az iskola nevelőinek?

2-es számú interjú alany válasza: „Ha voltak is, nekem nem volt tudomásom róla, hogy az utasítás honnan ered.”

8. Az iskolai vezetésnek kellett-e jelentéseket adni a párt vezetőinek? Mit tartalmazott és milyen gyakran kellett jelenteni?

2-es számú interjú alany válasza: „Nem volt ilyenről tudomásom.”

9. Volt-e olyan kollégája, akit felsőbb utasításra eltávolítottak az iskolából?

2-es számú interjú alany válasza: „Nem tudok ilyen kollégáról.”

10. Előfordult-e, hogy a párt, megbízott emberei ellenőrzést tartottak az iskolájában? Mit vett észre az ellenőrzés során? Tett- e fel a pedagógusoknak vagy a gyerekeknek, olyan kérdést, mely a kommunista párttal kapcsolatos alapismereteket tartalmazott?

2-es számú interjú alany válasza: „Nem találkoztam ilyennel.”

11. Ön szerint a rendszerváltás után mennyire volt érzékelhető a változás a tantervben?

2-es számú interjú alany válasza: „A túlzott szabályozást túlzott szabadság váltotta fel. Ez az iskolák közti átjárhatóságát nagyban nehezítette. Az iskolát váltó gyerekeknek gyakran kimaradtak egész tananyagok, mert az előző iskolájukban még nem tanulták, az újban meg már nem tanulják. A középiskolai továbbtanulást is nehezítette. Sok helyen a hozzá nem értő önkormányzati tisztségviselők befolyásolták, vagy befolyásolni kívánták az oktató-nevelő munkát, mint fenntartók.”

3-as számú interjú alannyal készített riport

1. Az eltöltött pedagógiai pályája alatt hány tantervváltoztatást élt meg és miként érintette?

3-es számú interjú alany válasza: „Ha jól emlékszem, akkor háromszor változott. Régebben nem voltak különösebb lényegi, igazán alapokat mozgató változások. Ettől függetlenül mindig rosszabb lett a változtatás.”

2. Milyenek érzelte az akkori gyerekekkel a kapcsolatát, milyen volt a fegyelem?

3-es számú interjú alany válasza: „A gyerekekkel mindig jó volt a kapcsolatom. Sokkal jobb volt a neveltetési szintjük, nyugodtabbak, fegyelmezettebbek voltak.”

3. Volt-e konfliktusa pedagógus társaival a szocialista ideológia be nem tartása miatt?

3-es számú interjú alany válasza: „Nem volt semmilyen konfliktusom.”

4. Mennyire tartotta alkalmasnak a tankönyveket, mennyi kommunista ideológiai elemet tartalmaztak? Alkalmazta őket, vagy kikerülte a tanítás érdekében?

3-es számú interjú alany válasza: „, 20-30 éve jobb, minőségibb tartalmú tankönyvek voltak. Nem emlékszem kommunista ideológiai elemet tartalmazó tankönyvre ill. tananyagra.”

5. Próbált-e újításokat bevezetni a tanítások alkalmával, mennyire voltak befogadók a kollégái, illetve mennyire nem? Ha voltak újításai, érintették, vagy kikerülték a marxista gondolatokat?

3-es számú interjú alany válasza: „Igen, ha általa a tanulói csoport könnyebben megértette, megjegyezte a tananyagot. Szerencsére jó tantestületekben dolgoztam, ahol a kollégák is rugalmasak és befogadóak voltak a jól működő újjal szemben. Nem, a politikának nincsen keresnivalója különösen az alsó tagozati tanításban.”

6. Megfelelőnek tartotta az akkor használatban lévő felszereléseket? Ha hiány volt valamiből, akkor milyen menete volt a beszerzésének?

3-es számú interjú alany válasza: „Igen, bár az akkori eszközök ma már elavultnak számítanak. Jelezni kellett a vezetésnek, ők a lehető legrövidebb idő alatt intézkedtek. Ha egyszerűbb dolgokról volt szó, mint pl. technika órához vagy szabadidős tevékenységhez valamilyen eszköz kellett, akkor megvehettük és a blokk leadása után kifizették, megkaptuk a kiadott pénzünket. Igaz akkoriban saját maga gazdálkodott az iskola.”

7. Voltak-e pártutasítások, melyeket szigorúan be kellett tartani az iskola nevelőinek?

3-es számú interjú alany válasza: „Nem emlékszem ilyenre. Nem tapasztaltam ilyet.”

8. Az iskolai vezetésnek kellett-e jelentéseket adni a párt vezetőinek? Mit tartalmazott és milyen gyakran kellett jelenteni?

3-es számú interjú alany válasza: „Nem tudok ilyenről”.

9. Volt-e olyan kollégája, akit felsőbb utasításra eltávolítottak az iskolából?

3-es számú interjú alany válasza: „Nem volt.”

10. Előfordult-e, hogy a párt, megbízott emberei ellenőrzést tartottak az iskolájában? Mit vett észre az ellenőrzés során? Tett- e fel a pedagógusoknak vagy a gyerekeknek, olyan kérdést, mely a kommunista párttal kapcsolatos alapismereteket tartalmazott?

3-es számú interjú alany válasza: „Nem hallottam ilyenről és nem tapasztaltam ezt a saját munkahelyemen sem.”

11. Ön szerint a rendszerváltás után mennyire volt érzékelhető a változás a tantervben?

3-es számú interjú alany válasza: „Sajnos bármihez hozzáúlnak az bonyolultabb, rosszabb lesz és gyakran értelmetlen, a mai napig.”

Irodalomjegyzék

Nyomtatásban megjelent irodalmak:

Albert B. Gábor: A nevelés történeti és elméleti alapjai Kaposvári Egyetem (egyetemi jegyzet) 2011.p.75-80.

Bálint Csanád, Font Márta, Kutas László, Kubinyi András, Pálfi Géza, Romsics Ignác: Magyarország története Akadémia Kiadó 2010. p.819-821.

Bálint Csanád, Font Márta, Kutas László, Kubinyi András, Pálfi Géza, Romsics Ignác: Magyarország története Akadémia Kiadó 2010. p.862-864.

e. Kovács Péter: Erősödik a szocialista gondolkodás és demagógia az iskolákban, Középiskolai Tanulók Erköcsi Tudattartalmának Vizsgálata /A proletár nemzetköziségről alkotott vélemények pedagógiai elemzése alapján/ Bölcsészdoktori Értekezés Szeged 1969.

Feitl István, Sipos András: Iskolák, diákok, oktatáspolitiká a 19-20. században, Budapest 2004. p.139-145

Feitl István, Sipos András: Iskolák, diákok, oktatáspolitiká a 19-20. században, Budapest 2004. p.145-149.

Feitl István, Sipos András: Iskolák, diákok, oktatáspolitiká a 19-20. században, Budapest 2004. p.148-150.

Horváth Attila: A szovjet típusú diktatúra oktatáspolitikája Magyarországon, Polgári Szemle 12. évfolyam 1–3. szám 2016. p.97.

Horváth Attila: Velünk élő múlt; A vallásszabadság korlátozása és az egyházak üldözése Magyarországon a szovjet típusú diktatúra idején ;Polgári Szemle: 2014. Március - 10. Évfolyam, 1-2. szám

Jámború Magda, Mészáros István, Tóth Gábor, Vág Ottó: Neveléstörténet, Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi kar NAT kézirat 1993. p.272-278

Kardos József: Fordulat a magyar iskolák életében; A Rákosi-időszak oktatáspolitikája, Iskolakultúra 2023/6-7, p.78-79.

Németh András, Bíró Zsuzsanna Hanna, Garai Imre: Neveléstudomány és tudományos elit a 20. század második felében Gondolat Kiadó 2016. p.178-183.

Ötvös István, Katona András, Bódy Zsombor: Oktatási Hivatal (Eszterházi Károly Egyetem), Újgenerációs tankönyv, Történelem 8. osztály 2017. p.68-69

Pappné Gellényi Judit, szerkesztő: Dr. Kojanitz László: Történelem tankönyv 7. osztály Oktatási Hivatal, NAT 2020. p.204-207

Pedagógiai Szemle, 1968. XVIII. Évf. 1. szám. A nevelés elmélete és gyakorlata, Gimesiné Ancsel Éva: A dialektika törvényeinek érvényesülése Makarenko pedagógiai gyakorlatában. p. 41.

Sáska Géza: A pedagógia és pszichológia a sztálini korban; A Makarenko-jelenség; Iskolakutúra 31. évfolyam 2021/05. szám p.6-8.

Szabolcs Éva: Pedagógia és politika a XX. század második felében Magyarországon, Eötvös József Kiadó 2006. p.80-86.

Székely Endréné: A pedagógia elmélete és gyakorlata Pedagógiai Szemle. 1955. V. évfolyam 4. szám, p.345-362.

Székely Endréné: A pedagógia elmélete és gyakorlata; Pedagógiai Szemle. 1955. V. évfolyam 4. szám p. 347- 348.

Székely Endréné: A pedagógia elmélete és gyakorlata; Pedagógiai Szemle. 1955. V. évfolyam 4. szám p. 348.

Tanterv az általános iskola számára. Kiadja a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter 75.000/1946 VKM sz. rendeletével. Országos Köznevelési Tanács, Budapest, 1946. 25. és Tanterv az általános iskola számára. A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 1220–10/1950. VKM számú rendelete az általános iskola tantervének életbeléptetése tárgyában. Tankönyvkiadó Nemzeti Vállalat, Budapest, 1950. 25-27.

Interneten található irodalmak:

Balatonfüredi Pedagógus Konferencia; Pedagógiai Tudományos Intézet 1956. Október 1–6; Rövidített jegyzőkönyv, Kézirat 1957. Letöltés dátuma: 2023.04.10.

<https://mek.oszk.hu/04200/04283/04283.pdf>

Femina, Ilyen volt a 80-as években általános iskolába járni: ha akkor voltál diák, ismerősek lesznek a képek, Egy kis iskolai nosztalgia a Kádár-korszak utolsó évtizedéből. Horváth Eszter 2022.09.23 letöltés dátuma: 2023.04.11. <https://femina.hu/gyerek/altalanos-iskola-80-as-evek>

Könyv és nevelés, Golnhofer Erzsébet, Szabolcs Éva, Pedagógia a tankönyvekben az ötvenes évek első felében, XVI. évfolyam 2014/4 In: Pedagógia folyóiratok honlapja. Letöltés dátuma: 2023.03.21. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/pedagogia-a-tankonyvekben-az-otvenes-evek-elso-feleben>

Magyarország XX. században, Kultúrpolitika és közoktatásügy 1945–1989 között, Letöltés dátuma: 2023.04.10.

<https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1369.html>

Magyar Nemzet, Egyházüldözés a rákosi rendszerben, Szabó Réka Zsuzsanna, 2022.06.26. Letöltés dátuma: 2023.04.20.

<https://magyarnemzet.hu/belfold/2022/06/egyhazuldozes-a-rakosi-rendszerben>

Origo, Ilyenek voltak az iskolai tanévnyitók a szocializmusban 2021.09.04 17:57 letöltés dátuma: 2023.04.13. <https://www.origo.hu/gazdasag/20210625-iskolai-tanevnyitok-evtizedekkel-ezelott-retro.html>

Pedagógia folyóiratok, Könyv és nevelés; Katona András: Az általános iskola 70 éve – a történelemtanítás felől szemlélve II. Letöltés dátuma: 2023.03.21. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/az-altalanos-iskola-70-eve-a-tortenelemtanitas-felol-szemlelve-ii>

Polgári Szemle; Balogh Fruzsina: Oktatás a mindennapokban a rákosi-, és a kádár- korszak idején Polgári Szemle, 17. évf. 1–3. szám, 2021,p. 399–408., letöltés dátuma: 2023.03.21.<https://polgariszemle.hu/aktualis-szam/191-fiatal-kutatok-tollabol-kutatok-es-phd-hallgatok-irasai/1167-oktatas-a-mindennapokban-a-rakosi-es-a-kadar-korszak-idejen>

NYILATKOZAT

Alulírott Szabó Péter, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Kaposvári Campus, Tanító szak nappali/levelező* tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: Kaposvár, 2023. év április hó 19. nap

Hallgató

NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: Kaposvár 2023 év május hó 1. nap

Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!